

УДК 398:027.63:378.4

М.П. Вовк, кандидат філологічних наук, докторант відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОЇ ТРАДИЦІЇ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються основні тенденції вивчення фольклорної традиції у змісті дисциплін фольклористичного, етнологічного, антропологічного спрямування в університетах зарубіжжя. Окреслено найвагоміші досягнення фольклористичної підготовки фахівців у контексті зарубіжної університетської освіти.

Ключові слова: фольклор, фольклористика, зарубіжна фольклористика, університети.

У контексті трансформаційних процесів у системі вищої освіти України окреслилась важлива тенденція її реформування – євроінтеграційна направленість, яка передбачає врахування зарубіжного досвіду підготовки фахівців в умовах університетської освіти. Адже лише синтетичне сприйняття, розуміння вітчизняних освітніх традицій, сформованих передусім у класичних університетах, та навчально-наукових досягнень світової вищої освіти створює підвалини для професійної підготовки майбутніх фахівців, адаптованих до жорстких конкурентних умов сьогодення, інтелектуально загартованих, аксіологічно спрямованих, творчо зорієнтованих, здатних до професійної самореалізації та саморозвитку протягом життя. Ця проблема особливо актуальна для фольклористичної підготовки майбутніх словесників, словесників-фольклористів в умовах класичних та педагогічних університетів. У більшості університетів вивчення фольклористики відбувається крізь призму засвоєння матеріалу одного-двох курсів чи спецкурсів. Тому фольклористична підготовка словесників, філологів-фольклористів потребує кардинальних трансформацій як у

змістовому, так і у формальному вимірах. Підвищенню статусу фольклористики як науково-освітньої галузі, трансформаційним змінам у змісті філологічної підготовки, на нашу думку, має сприяти досвід вивчення фольклорної традиції, засвоєння фольклористичної інформації в університетах зарубіжжя.

На сьогодні в українській фольклористиці актуалізувався інтерес до проблем історії становлення фольклористики як науково-освітньої галузі, про що свідчить спектр досліджень монографічного характеру, у яких аналізуються окремі теорії, концепції іноземних фольклористів, етнологів у контексті з'ясування їх значення для розвитку відповідної фольклористичної школи (М. Дмитренко, Я. Гарасим). Фундаментальною розробкою у напрямі історії дослідження європейських фольклористичних теорій є праця Дж. Коккьяри «Історія фольклористики в Європі» (1960). У педагогічній науці проблеми підготовки фахівців різних спеціальностей, переважно педагогів, розроблялись у контексті аналізу сучасних тенденцій розвитку педагогічної освіти за кордоном (Л. Пуховська, М. Лещенко, О. Дубасенюк та ін.), крос-культурної взаємодії, діалогу культур у змісті навчання (Р. Гришкова та ін.). Однак досвід вивчення фольклору у зарубіжних університетах, переважно у вимірах теорії світової фольклористики, аналізується фрагментарно у небагатьох опублікованих працях педагогів-фольклористів (С. Росовецький) та у змісті навчальних курсів фольклористичного спрямування (Львівський та Київський національні університети).

Мета статті – проаналізувати провідні тенденції вивчення фольклору в зарубіжних університетах.

У Російському державному гуманітарному університеті здійснюється підготовка магістрів філології за напрямом 520300 «Філологія» за спеціалізованою магістерською програмою «Фольклористика та міфологія». Зміст програми базується на концептуальному підході, сформованому видатними фольклористами, викладачами університету (С. Неклюдов, Є. Новік, О. Христофорова, А. Архипова, Є. Жигаріна,

А. Козьмін, А. Мороз, М. Петров, Н. Брагінська та ін.), у якому «предметом фольклористики є широка сфера традиційної народної культури, насамперед усної словесності, яка представляє собою не лише найдревнішу частину людської культури, але й «перший розділ» історії світової літератури. Вивчення фольклору як типологічно найбільш ранньої форми словесної творчості дозволяє зрозуміти походження і закономірності розвитку жанрової системи літератури, окремих тем та сюжетів, елементів поетичної мови і стилю» [12]. Така позиція детермінує структурування програми підготовки магістрів з даної спеціалізації, яка включає найновіші досягнення світової фольклористики та антропології, а також спектр курсів, які є унікальними авторськими розробками викладачів і які не мають аналогів у світовій освітній практиці.

Магістерська програма з фольклористики та міфології реалізується у двох осередках: Центрі типології і семіотики фольклору (директор – С. Неклюдов) та навчально-науковій лабораторії фольклору Інституту філології та історії Російського державного гуманітарного університету (зав. лабораторії – А. Мороз). Магістранти зорієнтовані у таких напрямках фольклористичних досліджень, які визначені як функціональні напрями Центру та лабораторії фольклору: загальна (теоретична) фольклористика, зокрема функціональний, комунікативний і структурно-семіотичний аспект усних традицій; теорія міфу та історична поетика епічних жанрів, порівняльна міфологія; міфологічна картина світу в текстах усних культур; історико-типологічний аналіз різнонаціональних усних традицій і форм (на його основі, зокрема формування електронного банку даних за текстами усних культур малих народів Сибіру і Півночі); взаємозв'язок усних і книжних культур, палеофольклорних елементів середньовічних пам'ятників, усних компонентів «третьої культури XIX – XX ст., фольклорних текстів, які базуються на писемних джерелах; дослідження ролі культурних прототекстів у формуванні фольклору Нового часу; сучасна міфологія і сучасний фольклор (постфольклор): міська пісня, анекдот, різні

форми «низової» словесності («парафольклорна» писемність, зокрема «примітивна» культура); вивчення можливостей сучасних, зокрема комп'ютерних, технологій і методів при аналізі фольклорно-міфологічних традицій, морфології і життєдіяльності текстів усної культури; систематизація і класифікація фольклорних творів, створення структурних показників сюжетів і мотивів, їх комп'ютерних версій, які практично використовуються фольклористами (в тому числі в мережі Інтернет); укомплектовування фольклорного архіву[12].

У Санкт-Петербурзькому державному університеті розроблені і впроваджені у практику освітні програми з фольклору та традиційної культури на всіх освітніх рівнях. Науково-навчальні традиції дослідження фольклорної традиції в цьому університеті пов'язані з іменами відомих учених-фольклористів: у 1960 – 70-х рр. – В. Проппа, В. Єр'оміної, І. Колесницької, О. Горелова, у 1990-х рр. – Н. Гересимової, М. Осоріної та ін.

За магістерською програмою «Міфологія і фольклористика» в університеті готують фахівців, здатних до комплексного дослідження міфології, фольклору, традиційної і масової культури. Існують однорічна (для спеціалістів) та дворічна (для бакалаврів) форми навчання. До програми підготовки магістрів сходять курси і спецкурси фольклористичного циклу: «Російська традиційна культура», «Основи аналізу традиційного тексту», «Методика польових досліджень», «Сучасний міський фольклор», «Фольклор і література», «Текстологія і джерелознавство фольклору». Також магістрантам пропонуються спецкурси на вибір, які відображають актуальні питання фольклористики, антропології, міфології. Складовими програми є колективні та індивідуальні польові дослідження, обов'язкова архівна практика, у процесі якої набуваються навички мультимедійної обробки польового матеріалу. Формою контролю результатів засвоєння програми підготовки бакалаврів та спеціалістів є співбесіда з атестацією

(диференційований залік), магістерської програми – іспит, який відповідає державному міждисциплінарному іспиту[13].

Фольклористика у **Польщі** до цього часу не отримала статусу самостійної наукової дисципліни, хоча здійснювались спроби надання їй такого статусу в межах літературознавства, а також на основі етнології і культурології. Не визнана фольклористика на рівні університетської освіти і в системі наукової класифікації, подібно до філології, етнографії або культурології. Крім того, у певний час був підданий сумніву сам предмет фольклористики і власне визначення фольклору [11, с. 89].

Найбільш вагомими осередками (напрямами) вивчення фольклористики у Польщі такі:

1. Напрямок, який займається систематизацією фольклорних явищ, вивченням зв'язків між фольклором та літературою, а також історією фольклористики – це варшавська школа, до якої належать насамперед учні професора Ю. Кржижановського. В основі цього напрямку – давня традиція історико-філологічних досліджень.

2. Напрямок, який зосереджений на польовому збиранні матеріалів, виданні текстів і вбачає у фольклористиці своєрідну соціальну діагностику, зумовлену антропологічними установками. Це опольська школа на чолі з Доротою Симонідес.

3. Напрямок, який акцентує на проблемах історичної семантики культури, визнає комплексність методів і джерел історичного, соціологічного, філологічного типу.; у своїх дослідженнях використовує імпульси культурної антропології і постулати екзистенціалізму. Це вrocławська школа, створена професором Чеславом Хернасом. Впливає вона на інші школи і колективи, зокрема через відомі семінари фольклористів, які проводились регулярно, починаючи з середини 1970-х до середини 1980-х рр., а також через видання журналу «LiteraturaLudowa».

4. Напрямок, який займається проблемою мовного стереотипу, культурного символу, поетики усного тексту, нарратології, мовної картини

світу. Це люблінська школа, створена професором ЄжиБартмінським. Вона ґрунтується на досягненнях лінгвістики, семіотики і культурної антропології, а дослідницька діяльність концентрується навколо фундаментального проекту створення «Словника народних мовних стереотипів і символів» та видання серії «Етнолінгвістика» [11, с. 90].

Початкове професійне осмислення фольклорної традиції у **США** пов'язане з діяльністю **Американського фольклорного товариства**, яке було організоване в Массачусетсі ще в 1888 р. колективом учених, музейних працівників і приватних осіб, зокрема за участю Марка Твена и президента США РузерфордаБ. Хейса. Нині це професійна спілка, членами якої є відомі та молоді вчені-педагоги з антропології, фольклористики, етнології, культурології, які вивчають і обговорюють інформацію про фольклор усього світу. Товариство включає 2200 членів – учителів, науковців, бібліотекарів, фахівців сфери мистецтва і культури, які причетні до дослідження фольклорної традиції (не всі з них є громадянами США) [9]. Виконуючи функцію координатора культурологічно-фольклористичних досліджень, товариство синтезує домінуючі напрямки фольклористичних досліджень, які розробляються в умовах університетської підготовки.

В **університеті Північної Кароліни** функціонує програма з фольклору, яка направлена на вивчення творчості та естетичного сприйняття повсякденного життя. Студіювання фольклору фокусується на тих цілях, які перетинаються з культурними, а тому є життєво необхідними. Такі цілі часто ґрунтуються на традиціях, особливо тих, які пов'язані із саморозвитком суспільства і стосуються соціальних, політичних і економічних реалій. Основним методом аналізу фольклору є виїзні етнографічні дослідження, які передбачають вивчення повсякденного життя людей у природному середовищі, де власне дослідник стає її частиною. Програма зорієнтована на детальне вивчення фольклору Північної Кароліни та півдня Америки. Заохочуються студенти до архівних пошуків фактів, які стосуються історії, літератури і культури цього регіону. Проблематика досліджень достатньо

розгалужена: музика, оповідь, свята, архітектура, вірування, мова, їжа, творчість тощо.

Магістерська програма передбачає залучення студентів до суспільного сектора і подальшого проведення академічних досліджень. Також можливе отримання бакалаврського та докторського ступеня на суміжних факультетах. Студенти можуть навчатись за індивідуальним графіком.

Ця програма виникла як регіональна і, зосередивши на Півдні Америки, набула фундаментального характеру, крім того, вона функціонує й поза межами регіону. Так, студенти проходять стажування в Бостоні, Південній Італії, Сибіру. Вони працюють у публічних сферах, беруть участь у музейних проектах, художніх радах, ЗМІ тощо. Програма є напрямом Відділу вивчення Америки і співвіднесена з суміжними напрямками: антропологія, мова, культура [10].

Програма з вивчення фольклору **в університеті Пенсильванії** була заснована у 1962 р. під керівництвом Мак Едварда Ліча, вченого, який вивчав історію і культуру середніх віків, працював на факультеті англійської мови і збирав матеріали на Ямайці, Ньюфаундленді та в районі Південних гір. За цією програмою протягом сорока років 250 студентів отримали докторський ступінь в університеті. З 1999 р. програма є магістерською. Крім того, вона є однією з небагатьох в Америці, з якої можна отримати докторський і магістерський ступінь з фольклору. На базі навчального закладу функціонує музей фольклору та етнографії [8].

Університет пам'яті(Канада)— єдиний англомовний вищий навчальний заклад Канади, який пропонує конкурентоспроможні програми з фольклору усіх рівнів. Фольклор становить значний пласт культури, який пропагує особливий стиль життя і традицій, в якому чільна увага приділяється розвитку культури та вивченню етнічної культурної спадщини. Така ситуація забезпечує фольклористам широкі практичні можливості в інноваційному соціумі.

За сорок років функціонування факультет фольклору університету набув міжнародного визнання як цілеспрямованої, творчої, високопрофесійної структурної одиниці. Особлива увага при цьому надається виїзним етнографічним дослідженням. Навчання студентів передбачає системну підготовку до розвитку кар'єри у більшості сфер, пов'язаних з культурними цінностями, зокрема з аналізом культурної спадщини.

Випускники факультету викладають в університетах Північної Америки, Європи не лише на «фольклорних» факультетах, а і на міждисциплінарних (комунікація, етнологія танцю, вивчення англійської і французької мов тощо). Однак не всі випускники обирають академічну кар'єру: деякі працюють в музеях, архівах, ЗМІ, громадському секторі та мистецькій адміністрації[2].

До Фольклорного студентського товариства університету належать як студенти першокурсники, так і докторанти: ті, які професійно вивчають фольклор, та ті, для кого вивчення фольклорної традиції є хобі. Товариство організовує ряд щорічних заходів, зокрема свята, зібрання та тематичні кіновечори, що дозволяє студентам краще ознайомитись з фольклорним пластом культури. Усі ці заходи сприяють залученню студентів до обговорення академічних тем, наприклад: методи дослідження, кар'єрні можливості, публікації та презентації у безпосередній та доброзичливій атмосфері.

Кожної осені товариство проводить вибори свого керівника, під час яких кожен має можливість висунути свою кандидатуру і взяти участь у голосуванні. На сьогодні президентом товариства є Джек Хібс[2].

У **Єврейському університеті (Ізраїль)** функціонує програма «Порівняльний та єврейський фольклор» на факультеті гуманітарних наук (Інститут вивчення іудеїв). Розроблена вона для отримання базової вищої освіти у напрямі комунікаційних і творчих аспектів фольклору. Диференційована вона за такими напрямками: народна література (усна і

писемна), зокрема на різних єврейських діалектах, народна творчість, традиції та ритуали єврейських громад.

Програму формують теоретичні та описові аспекти вивчення фольклору, методи дослідницької роботи, опитувальники, спостереження, аудіовізуальна документація і архівація. Цей курс для отримання ступеня бакалавра, яка може вивчатися паралельно з суміжними дисциплінами на факультетах гуманітарних, соціальних та природничих наук. Можливе й отримання магістерського ступеня за індивідуальною програмою на факультеті гуманітарних наук. На цьому ж факультеті наявна можливість отримання докторського ступеня за спеціальністю.

На відділенні єврейської літератури вивчається народна література як окрема дисципліна. Активно на факультеті гуманітарних наук функціонує фольклорний дослідницький центр, в рамках діяльності якого досліджуються проблеми ізраїльських прислів'їв, історія єврейських приказок. Центр володіє багатим архівним матеріалом, зокрема у сфері єврейського гумору.

При університеті видається щорічний журнал «Ієрусалимське вивчення єврейського фольклору» – видання на івриті з англійськими анотаціями. Плідно функціонує кафедра фольклору Макса и Маргарет Грюнвальдів, її членами є проф. Дов Ной, проф. Хазан Рохем [5].

В Англії функціонує **Товариство фольклористів**, діяльність якого направлена на вивчення традиційної культури у всіх її формах. Створене в Лондоні 1878 р., воно було однією з перших організацій, які досліджували фольклор усього світу. На думку його членів, «фольклор» – це об'ємне поняття, яке поєднує різні аспекти культури і традиції, а також номінує дисципліну, яка їх вивчає. Зацікавлення членів товариства, напрями дослідження різноманітні: музика, пісні, танці, розповіді, ремесла і види мистецтва, традиції та вірування, релігійні питання, традиційна народна кухня. Згідно з основними документами товариства його мета – проведення досліджень світового фольклору та широке висвітлення їх результатів, доступних для усіх зацікавлених цим явищем. З дня заснування товариство

постійно публікує результати діяльності в періодичних та авторських виданнях. Тричі на рік друкується власний журнал «Фольклор» (його перший примірник датується 1889 р.) [4].

В **Абердинському університеті** студентам гуманітарних спеціальностей викладається курс «Етнологія і фольклор» (його тривалість 12 місяців для денного вивчення і 24 місяця – вечірнього-заочного). Основна мета курсу – надання інформації про розвиток етнології і фольклору, про провідні підходи до вивчення домінуючих напрямів: матеріальної культури, традицій і вірувань, усного епосу, пісень, дитячого фольклору та ігор, спорту і форм дозвіллевої діяльності. Незважаючи на те, що курс побудований на основі шотландського фольклорного матеріалу, він дозволяє продемонструвати, як концепція етнології і фольклору може бути застосована для аналізу важливих аспектів сучасного суспільства. Випускники цього курсу володіють ґрунтовними знаннями у напрямі концепцій, навичок, методології етнології і фольклору, яких достатньо для проведення докторських досліджень[6].

В **Оксфордському університеті** з 1948 р. діє Фольклорне товариство Оксфорда і його околиць, діяльність якого переважно спрямована на зібрання, записування та вивчення регіонального фольклору, англійського фольклору загалом та фольклору світу. Перший курс лекцій членами товариства був прочитаний 1948 р. у музеї Оксфордського університету. В цей же час через окремі суперечності з Лондонським товариством Оксфордське товариство відділилось і до сьогодні діє відокремлено як самостійна одиниця.

У процесі професійної підготовки, переважно філологів та істориків, діє система вільного вибору проблемних курсів і спецкурсів філологічно-фольклористичного, етнологічного спрямування, які структуруються на основі інтеграційних зв'язків з іншими галузями культури, науковими сферами[7].

Максиміліана (Німеччина) здійснюється підготовка на факультеті мистецтв та гуманітарних наук бакалаврів мистецтв, магістрів мистецтв, докторів філології за програмою «етнологія» (Ethnologie) та «фольк / європейська етнологія» (Volkskunde/Europäische Ethnologie). Перший напрям пов'язаний з розумінням етнології як описової та водночас порівняльної, рефлексивної та теоретично орієнтованої культурологічної та соціальної науки. Спектр етнологічних досліджень включає проблеми світового культурологічного контексту, а також власного етнічного середовища. Мета етнологічних студій – реконструювання динамічних процесів у культурному та соціальному вимірах, інтерпретація відповідних контекстів та смислів. Таким чином, етнологія пов'язана з антропологічними дослідженнями, що детермінує особливу увагу майбутніх фахівців до проблем взаємодії різних сфер культури і соціуму. На це спрямовані «польові» дослідження, а також довготривала участь майбутніх етнологів у проблемних групах. На сьогодні етнологічні проблеми вивчення в рамках антропологічних досліджень не мають обмежень у часі і просторі. Саморефлексія щодо концепцій, теорій і методів антропології призводить до глибокого критичного аналізу власної етнічної культури та соціуму. Етнологія також взаємозв'язана з філологічно орієнтованими культурними та регіональними дослідженнями.

Наукові дослідження та викладання за програмою «етнологія» в університеті диференційовані за проблематикою, над дослідженням якої працює професорсько-викладацький склад, а це – найрізноманітніші напрями антропології, серед яких пріоритетними є такі: дослідження регіонів Південної Азії (Пакистан, Індія), міграційні процеси, діаспора і транснаціоналізм, соціальна антропологія, антропологія релігій, політична антропологія, економічна антропологія, етика, гендерні дослідження, інформаційні та комунікаційні технології, візуальна антропологія тощо [1].

Таким чином, аналіз домінуючих тенденцій вивчення фольклорної традиції в зарубіжних університетах, дослідження змістового наповнення

дисциплін етнологічного, фольклористичного циклу та характеристика провідних форм наукових студій засвідчує міждисциплінарний підхід викладачів-педагогів зарубіжжя до осмислення культурної, фольклорної інформації, традиційного пласту культури. Фольклор в умовах університетської освіти зарубіжних країн аналізується, інтерпретується, систематизується, структурується у контексті культурологічних теорій, антропологічних теорій, психоаналітичних підходів, естетичних категорій, що визначає його цілісну сутність як «животворчого» джерела, вічного початку культурного розвитку. Відповідно особистість – майбутній фахівець, долучаючись до такого поліаспектного аналізу народної творчості, стає безпосереднім її ретранслятором у соціумі, професійним фольклористом, що здатен до саморозвитку, професійного удосконалення у певному етнічному культурному середовищі, а також у глобалізованому світі, який акумулює традиційні культурні стереотипи, етнічне розмаїття культур. Подальшого аналізу потребує проблема впливу зарубіжного досвіду на фольклористичну підготовку словесників, фольклористів у вітчизняних університетах.

1. Ludwig-Maximilians-Universität (LMU) // Режим доступу 08.09.2012: http://www.uni-muenchen.de/ueber_die_lmuni/index.html. – Мова нім. – Загол. з екрану.
2. MemorialUniversity(Канада) // Режим доступу 08.08.2012: <http://www.mun.ca/folklore/about/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
3. MemorialUniversity(Канада) // Режим доступу 08.08.2012: <http://www.mun.ca/folklore/about/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
4. TheFolkloreSociety (FLS) // Режим доступу 9.08.2012: <http://www.folklore-society.com/aboutus/index.asp>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
5. TheHebrewUniversity (Jerusalem) // Режим доступу 8.08.2012: <http://www.folklore.org.il/departme.html>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
6. TheUniversityofAberdeen // Режим доступу 10.06.2012: <http://www.abdn.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
7. TheUniversityofOxford// Режим доступу 13.08.2012: <http://www.ox.ac.uk/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
8. The University of Pennsylvania // Режим доступу 7.08.2012: <http://www.sas.upenn.edu/folklore/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

9. The AmericanFolkloreSociety // Режим доступа 5.06.2012: <http://www.afsnet.org/?page=AboutAFS>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
10. The UniversityofNorthCarolina // Режим доступа 7.08.2012: <http://folklore.unc.edu/>. – Загол. з екрану. – Мова англ.
11. Бартминьский Є. Фольклористика, этнонаука, этнолингвистика – ситуация в Польше / Є. Бартминьский // Славяноведение. – 2004. – №6. – С. 89-98.
12. Российскийгосударственныйгуманитарный университет // Режим доступа 10.09.2012: <http://magistratura.rggu.ru/section.html?id=5617>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
13. Санкт-Петербургскийгосударственныйуниверситет // Режим доступа 11.09.2012: <http://www.folk.ru/Program/index.php>. – Загол. з екрану. – Мова рос.